

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ & ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

GRANT AGREEMENT NUMBER 881945 — ROMPlat2019

ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ

Πρόληψη και καταπολέμηση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου

Εκπαιδευτικό Υλικό

Μάιος 2021

Γεωργία Καλπαζίδου

D2 (D2.1) TRAININGS

Έργο συγχρηματοδοτούμενο από το Πρόγραμμα «Δικαιώματα, ισότητα και ιθαγένεια 2014-2020» (2014-2020) Της Ευρωπαϊκής Ένωσης (REC Programme 2014-2020). Η δημοσίευση αυτή απηχεί αποκλειστικά τις απόψεις του συντάκτη και η Επιτροπή δεν ευθύνεται για τυχόν οποιαδήποτε χρήση των περιεχόμενων σε αυτήν πληροφοριών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σχολική Διαρροή Μαθητών Ρομά	3
Σύνοψη ενότητας	3
1. Επισκόπηση φαινομένου	4
1.1. Κυρίαρχοι Ορισμοί.....	4
1.2. Αίτια	5
1.2.1. Κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες.....	5
Άσκηση 1	5
1.2.2. Οικογενειακοί παράγοντες	7
1.2.3. Ατομικοί παράγοντες	8
1.2.4. Σχολικοί παράγοντες	8
1.3. Συνέπειες.....	10
1.3.1. Ατομικό επίπεδο	10
Άσκηση 2	10
1.3.2. Συλλογικό επίπεδο	11
Άσκηση 3	11
2. Εθνικό πλαίσιο πρόληψης –αντιμετώπισης.	12
Άσκηση 4	13
3. Καλές πρακτικές -Παραδείγματα αντιμετώπισης της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα και την Ευρώπη	14
3.1. Πρόγραμμα “ROM – UP!”	14
3.1.1. Στέκι Γυναικών στο Αλιβέρι (Ελλάδα)	14
3.1.2. Το πρόγραμμα "Μειώνοντας το ποσοστό σχολικής διαρροής των παιδιών Ρομά από το σχολείο" (Βουλγαρία- Οργάνωση Center Amalipe).	14
3.1.3. Διαλογικές Λογοτεχνικές Συναντήσεις (Ισπανία).....	15
3.2. «STAY TUNED - Πρόληψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου», Δήμος Αμπελοκήπων – Μενεμένης.....	15
3.3. Πιλοτικό Πρόγραμμα “Role Models”	16
3.4. Peer 2 Peer	16
4. Σενάρια μαθητικής διαρροής – Αναστοχασμός αιτιών ΜΔ και τρόπων αντιμετώπισης	17
Άσκηση 5	17
Βιβλιογραφία.....	19

Σχολική Διαρροή Μαθητών Ρομά

Σκοπός

Η παρούσα διδακτική ενότητα ασχολείται με το φαινόμενο της μαθητικής διαρροής (ΜΔ) στην ελληνική κοινωνία εστιάζοντας στην κοινωνική ομάδα των Ρομά. Σκοπός της ενότητας είναι να αναφέρει τους πιο διαδεδομένους στη βιβλιογραφία ορισμούς που συνδέονται με το φαινόμενο της ΜΔ, καθώς και τα κύρια αίτια που οδηγούν τους/τις μαθητές/-ριες στην πρόωρη εγκατάλειψη. Επίσης, σκοπός είναι να παρουσιαστεί, εν συντομία, το εθνικό πλαίσιο πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου, αλλά και ορισμένες καλές πρακτικές σε εθνικό και διεθνές επίπεδο που αφορούν την ενίσχυση του εκπαιδευτικού πλέγματος (οικογένεια-σχολείο-κοινωνία).

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Όταν θα έχετε ολοκληρώσει τη μελέτη αυτής της ενότητας, θα είστε σε θέση να:

- διακρίνετε το περιεχόμενο των επιμέρους ορισμών που αφορούν το φαινόμενο της ΜΔ
- στοχαστείτε γύρω από τα βαθύτερα αίτια που οδηγούν έναν μαθητή/ μία μαθήτριά στη ΜΔ
- αμφισβητήσετε διαδεδομένες στερεοτυπικές αντιλήψεις και στάσεις
- κατανοήσετε πώς ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός συνδέεται άμεσα με τον ευρύτερο κοινωνικό αποκλεισμό
- επανεκτιμήσετε τον ρόλο των αρμόδιων εκπαιδευτικών φορέων και των τοπικών αρχών
- να αναπτύξετε πιθανούς τρόπους αντιμετώπισης της ΜΔ σε τοπικό επίπεδο
- να επαληθεύσετε ότι η εκπαίδευση δεν μπορεί να είναι αποκομμένη από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και ότι ανάλογα με την ομάδα αναφοράς και το χωροχρονικό πλαίσιο χρειάζεται να αναπτυχθούν κάθε φορά διαφορετικά εργαλεία και τρόποι προσέγγισης.

Λέξεις -Κλειδιά: μαθητική διαρροή, καλές πρακτικές, εθνική στρατηγική, εκπαίδευση παιδιών Ρομά

Σύνοψη ενότητας

- Στην ελληνική κοινωνία η μαθητική διαρροή (ΜΔ) αφορά την εγκατάλειψη της εκπαίδευσης πριν από την ολοκλήρωση της γυμνασιακής εκπαίδευσης, η οποία ορίζεται ως ελάχιστη, υποχρεωτική εκπαιδευτική βαθμίδα για κάθε Έλληνα πολίτη.
- Η ΜΔ είναι ένα πολύπλευρο και πολυπαραγοντικό φαινόμενο, το οποίο χρήζει ολιστικής παρέμβασης αντιμετώπισης.
- Η ΜΔ δεν οφείλεται στην καταγωγή ενός ανθρώπου, αλλά στις ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες μέσα στις οποίες αυτό γεννιέται και αναπτύσσεται.
- Η φτώχεια, η εξαθλίωση, η μακροχρόνια περιθωριοποίηση, σε συνδυασμό με τη διατήρηση στερεοτύπων, προκαταλήψεων και στρεβλών αναχρονιστικών αντιλήψεων, αποτελούν την καλύτερη «συνταγή» διατήρησης και αύξησης της ΜΔ στους Ρομά.

- Η “ετοιμότητα των σχολείων”, δηλαδή το κατά πόσο τα σχολεία είναι έτοιμα (ή ανέτοιμα) να προσαρμοστούν στις ανάγκες των μαθητών, αναφέρεται συχνά ως αίτιο ΜΔ στη σύγχρονη βιβλιογραφία.
- Η διαδικασία της μάθησης χρειάζεται να είναι μια διαδραστική και αμοιβαία τροφοδοτούμενη διαδικασία και όχι απλώς διεκπεραιωτική.
- Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου επιφέρει πολλαπλά προβλήματα στο άτομο καθ’ όλη τη διάρκεια της ζωής του τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.
- Η εκπαίδευση των Ρομά αποτελεί στόχο γενικότερα της Εθνικής Πολιτικής για την Εκπαίδευση και ειδικότερα της Εθνικής Στρατηγικής για την Ένταξη των Ρομά.
- Η εθνική στρατηγική για την αντιμετώπιση της ΜΔ βασίζεται στο μοντέλο των τριών πυλώνων: Πρόληψη - Παρέμβαση - Αντιστάθμιση.
- Παρά τις προσπάθειες, το ποσοστό της μαθητικής διαρροής στα παιδιά Ρομά διατηρείται σε υψηλές θέσεις.

1. Επισκόπηση φαινομένου

1.1. Κυρίαρχοι Ορισμοί

Η μαθητική διαρροή (ΜΔ) ως κοινωνιολογικός όρος εντάσσεται σε ένα ρευστό πλαίσιο αναφοράς, καθώς βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση από τον τρόπο που μία συγκεκριμένη κοινωνία αντιλαμβάνεται και ρυθμίζει τα σχετικά με το εκπαιδευτικό της σύστημα ζητήματα σε μία δεδομένη χρονική στιγμή. Ως *σχολική ή μαθητική διαρροή (school / students dropout)* περιγράφεται η εγκατάλειψη της εκπαίδευσης πριν από την ολοκλήρωση της εκπαιδευτικής βαθμίδας που κάθε χώρα ορίζει ως ελάχιστη απαραίτητη εκπαιδευτική απαίτηση για τους νέους. Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις, η υποχρεωτική εκπαίδευση εκτείνεται από τα 4¹ έως τα 15 έτη ενός ατόμου, ξεκινά δηλαδή από το νηπιαγωγείο και εκτείνεται έως την τάξη της Γ’ Γυμνασίου, την ελάχιστη υποχρεωτική εκπαιδευτική βαθμίδα στην Ελλάδα.

Ακόμη, σε ευρωπαϊκό επίπεδο συναντώνται οι όροι *Πρόωρη Εγκατάλειψη του Σχολείου (ΠΕΣ / Early School Leaving)*, ή *Πρόωρη Εγκατάλειψη της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΠΕΕΚ / Early Leaving from Education and Training)*, που αναφέρονται στους νέους ηλικίας 18-24 ετών, που μπορεί να έχουν ολοκληρώσει την κατώτερη υποχρεωτική εκπαίδευση της χώρας, αλλά έχουν εγκαταλείψει πρόωρα την περαιτέρω εκπαίδευση ή κατάρτιση. Τέλος, ο όρος «Εκτός Εκπαίδευσης, Απασχόλησης ή Κατάρτισης» (ΕΑΕΚ/ Not in Education, Employment or Training²) αναφέρεται στους νέους ηλικίας 16 – 29 ετών, οι οποίοι δεν ανήκουν σε δομές εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης³.

Η ΜΔ και η ΠΕΣ συχνά συνταυτίζονται, όπως και στο παρόν εγχειρίδιο. Στις περιπτώσεις που διαχωρίζονται, αξίζει να σημειωθεί ότι η σχολική/ μαθητική διαρροή αφορά αποκλειστικά άτομα που εγκαταλείπουν το σχολείο πριν αποκτήσουν κάποιο τίτλο σπουδών, ενώ η ΠΕΣ

1 Στην Ελλάδα το 2016 η ηλικία ένταξης στην υποχρεωτική εκπαίδευση ήταν 5 ετών ενώ σήμερα 4.

2 Στα ευρωπαϊκά κείμενα οι νέοι αυτοί είναι γνωστοί με τον όρο: “NEETs”

3 Ο όρος ΕΑΕΚ περιλαμβάνει και την ΠΕΣ.

περιλαμβάνει και άτομα με τίτλους σπουδών έως το επίπεδο της Γ' Γυμνασίου (ISCED 2) (Σιούλα 2019:15).

Άσκηση 1

- i. Ας εστιάσουμε στη λέξη “διαρροή” : Τι σημαίνει, τι προηγείται και τι έπεται μιας διαρροής;
- ii. Γιατί θεωρείτε ότι οι μαθητές Ρομά σημειώνουν υψηλά ποσοστά μαθητικής διαρροής; Αναφέρεται τρία αίτια και τρεις συνέπειες της ΜΔ:

1.	1. ....
2.	2. ....
3.	3. ....

1.2. Αίτια

Η μαθητική διαρροή είναι ένα πολύπλευρο και πολυπαραγοντικό φαινόμενο. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η κορυφή του παγόβουνου, καθώς, όπως θα δούμε παρακάτω, ποικίλα αίτια συμπλέκονται και αλληλεπιδρούν σε βάθος χρόνου, οδηγώντας σταδιακά το άτομο στην πρόωρη και ενίοτε ανεπιθύμητη εγκατάλειψη του σχολείου.

1.2.1. Κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες.

Η φτώχεια, όπως συμβαίνει σε κάθε κοινωνία ανεξαρτήτως πολιτισμικών χαρακτηριστικών, είναι ένας κύριος ανασταλτικός παράγοντας στην εκπαιδευτική πρόοδο ενός παιδιού. Η έλλειψη χρημάτων για την κάλυψη των στοιχειωδών αναγκών που απαιτεί το σχολείο, όπως η αγορά των απαραίτητων για ένα παιδί σχολικών ειδών αλλά και ειδών ένδυσης και υπόδησης, συχνά αποτελεί ανυπέρβλητο εμπόδιο για κάποιες οικογένειες, ειδικά γι' αυτές που διαβιούν σε καταυλισμούς.

Επιπρόσθετα, τα παιδιά των οικονομικά ασθενών οικογενειών συχνά εργάζονται για να υποστηρίξουν τις οικογένειές τους κι έτσι έχουν λιγότερες πιθανότητες να τελειώσουν την υποχρεωτική εκπαίδευση. Είναι αναγκαίο να σημειωθεί ότι ως σημαντικός επιβαρυντικός παράγοντας σε μία ήδη επιβαρυνμένη κατάσταση ήρθε να προστεθεί η οικονομική αλλά και η πρόσφατη επιδημιολογική κρίση. Όσον αφορά ειδικότερα την περίοδο της οικονομικής κρίσης, ας αναφερθεί ότι στην Ελλάδα πάρα πολλές μη Ρομά οικογένειες αντιμετώπισαν παρόμοια προβλήματα.

Ακόμη, η διαιώνιση καίριων προβλημάτων, όπως το στεγαστικό/ οικιστικό, η διαβίωση σε τριτοκοσμικές συνθήκες, η στέρηση βασικών αγαθών, όπως το ρεύμα και το νερό, και συνολικά οι πιεστικές συνθήκες που δημιουργεί η κακή έως άθλια οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκονται πολλές τσιγγάνικες οικογένειες κρατούν υψηλά τα ποσοστά της ΜΔ των Ελλήνων Ρομά μαθητών. Αξίζει να σημειωθεί πως οι Ρομά που ζουν σε κανονικά σπίτια και επίσης είναι

ενταγμένοι στον οικιστικό αλλά και κοινωνικό ιστό των πόλεων, παρουσιάζουν υψηλότερη συμμετοχή στην εκπαίδευση συγκριτικά με αυτή των Ρομά που διαμένουν στους καταυλισμούς (Report 2019), γεγονός που αποτελεί μία ακόμη ένδειξη για την υπαιτιότητα των κοινωνικοοικονομικών παραγόντων.

Συνεχίζοντας, αναμφίβολα, τα στερεότυπα αποτελούν τροχοπέδη στην εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη των Ρομά, αφού συχνά λειτουργούν ως παρωπίδες που δημιουργούν ρήγματα στη σχέση μαθητή – σχολείου – οικογένειας. Δεδομένου ενός τέτοιου ρήγματος, η ΜΔ είναι αναπόφευκτη. Ένα στοιχείο στο οποίο αξίζει να σταθεί κανείς είναι το αξιακό σύστημα των Ρομά, το οποίο πιθανότατα λόγω στερεοτύπων φαντάζει κάποτε εξωτικό. Ως ένας “εσωτερικός παράγοντας”, οι αντιλήψεις, οι στάσεις και οι συμπεριφορές των Ελλήνων Ρομά συχνά αναφέρονται ως εμπόδια στην εκπαίδευση. Εντούτοις, αν γυρίσουμε πίσω στο χρόνο κατά έναν αιώνα και σκεφτούμε τη ζωή στα ελληνικά χωριά, θα συναντήσουμε πολλές από τις αξίες και εθιμοτυπίες που είναι ακόμη ζωντανές σε μια τσιγγάνικη κοινότητα, όπως η παρθενία και ο γάμος σε πολύ νεαρή ηλικία. Αυτό εξηγείται εύκολα, αν λάβει κανείς υπόψη κοινωνικο - ιστορικές παραμέτρους.

Συγκεκριμένα, ενώ από τα μέσα του 20ου αι. η Ελλάδα άρχισε να ακολουθεί τις ευρωπαϊκές και παγκόσμιες επιταγές, με αποτέλεσμα τον εκσυγχρονισμό και την αστικοποίηση της χώρας, πολλές κοινότητες Ελλήνων Ρομά δεν μπόρεσαν να ακολουθήσουν τον οικονομικό και κοινωνικό μετασχηματισμό της χώρας (Report 2019⁴). Οι Ρομά που δεν είχαν τη δυνατότητα να αντεπεξέλθουν στις νέες συνθήκες, κυρίως λόγω φτώχειας και αναλφαβητισμού, τέθηκαν στο κοινωνικό περιθώριο. Μέσα στο περιθώριο και την κοινωνική αποξένωση ευδοκιμεί η δημιουργία “κλειστών κοινοτήτων”, όπου και διατηρούνται αναχρονιστικές αξίες και κανόνες συμπεριφοράς. Είναι προφανές πως το ζήτημα άπτεται κοινωνικών και πολιτικών διαστάσεων. Πρόκειται, όπως πολύ εύστοχα αναφέρεται συχνά στη βιβλιογραφία για μια μεγάλη απόσταση “πολιτισμικού χρόνου”⁵. Όσο οι ενδοκοινοτικοί παράγοντες διατηρούνται από τα ίδια τα μέλη της κοινότητας και τροφοδοτούνται από εξωκοινοτικούς παράγοντες, η απόσταση αυτή θα παραμένει και συνεχώς θα μεγαλώνει⁶.

Από όλα τα παραπάνω, διαφαίνεται ότι η ΜΔ δεν οφείλεται στην καταγωγή ενός ανθρώπου, αλλά στις ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες μέσα στις οποίες αυτό γεννιέται και αναπτύσσεται. Η φτώχεια, η εξαθλίωση, η μακροχρόνια περιθωριοποίηση, σε συνδυασμό με τη διατήρηση στερεοτύπων, προκαταλήψεων και στρεβλών αναχρονιστικών αντιλήψεων, αποτελούν την καλύτερη «συνταγή» διατήρησης και αύξησης της ΜΔ στους Ρομά.

4 Rantis, M., Siapera, A. (2019). Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategy in Greece. Identifying blind spots in Roma inclusion policy.

5 <https://www.liberal.gr/apopsi/ftaine-gia-ola-oi-tsigganoi-telika/144487> 9 Νοεμβρίου 2019 σε Report 2019

6 “Οι αναχρονιστικές αντιλήψεις και τα στερεότυπα που διατηρούνται στις κοινότητες Ρομά αποτελούν εμπόδια στην πορεία της κοινωνικής ένταξης. Ωστόσο, είναι βέβαιο ότι, εάν οι Ρομά συμμετέχουν στις κοινωνικές διεργασίες μαζί με πολίτες της ευρύτερης κοινωνίας (πολιτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές δομές, άτυπες συλλογικότητες, κινήσεις πολιτών κλπ) είναι δυνατό, μέσω της διάδρασης, να απορρίψουν αναχρονιστικές αντιλήψεις και στερεότυπα και να επαναπροσδιορίσουν τη στάση τους στο θέμα της εκπαίδευσης, της νόμιμης απασχόλησης, της ισότητας κλπ.” (Report 2019 : 31)

Συμπερασματικά, μαθητές προερχόμενοι από κλειστές, περιθωριοποιημένες κοινωνίες είναι δύσκολο να συνεχίσουν την εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία ακολουθεί τις νόρμες της κυρίαρχης κοινωνίας. Η κοινωνική ανισότητα μεταφράζεται σε εκπαιδευτική ανισότητα, με αποτέλεσμα τη μαθητική διαρροή. Η αίσθηση που προκύπτει από την παραπάνω κατάσταση συχνά περιγράφεται από μαθητές σαν να ζουν ανάμεσα σε δύο κόσμους. Πράγματι, πόσο εύκολο είναι να ζει κανείς και ειδικά στην ευαίσθητη ηλικία της εφηβείας ανάμεσα σε δύο κόσμους;

1.2.2. Οικογενειακοί παράγοντες

Είναι ευρέως γνωστό πως γονείς με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο είναι πιθανό να μη μπορούν να στηρίξουν και να βοηθήσουν τα παιδιά τους στο σπίτι στις μαθησιακές διαδικασίες. Ειδικά, στην περίπτωση που οι γονείς είναι αναλφάβητοι, αδυνατούν πλήρως να παρακολουθήσουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες του παιδιού και να το ενδυναμώσουν, ώστε να επιστρέψει κατάλληλα προετοιμασμένο στη σχολική τάξη. Η κατάσταση αυτή μπορεί να συμβάλλει σταδιακά στη διαρροή ενός μαθητή από το σχολείο.

Ωστόσο, η αδυναμία των γονιών δεν συνεπάγεται απροθυμία να βοηθήσουν τα παιδιά τους. Αντιθέτως, υπάρχει η άποψη πως γονείς που έχουν ζήσει τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, θεωρούν τη μόρφωση και την εκπαίδευση ως όχημα ανέλιξης και βελτίωσης των συνθηκών ζωής για τα παιδιά τους. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση των γονιών Ρομά⁷.

Εν τούτοις, προκύπτει η εξής εύλογη απορία: Γιατί, ενώ σχεδόν όλοι οι Ρομά γονείς αναγνωρίζουν την τεράστια σημασία και το όφελος της εκπαίδευσης, η πλειοψηφία δεν διατηρεί αυστηρούς κανόνες παρώθησης ως προς τη φοίτηση των παιδιών στο σχολείο; Η “αντίφαση” αυτή εντοπίζεται στο Report 2019 και αποδίδεται στην έντονη πάλη που βιώνουν οι Ρομά κοινότητες μεταξύ νέου και παλιού τρόπου ζωής. Οι Ρομά μαθητές ζώντας στο μεταίχμιο της μεταβατικής αυτής περιόδου, βιώνουν έντονα αντιφατικά συναισθήματα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Εν απουσία ενός ρυθμιστικού παράγοντα, εντός και εκτός κοινότητας, που θα εξισορροπήσει την κατάσταση, οδηγούνται στη ΜΔ και την κοινωνική παλινδρόμηση.

Τέλος, ανάμεσα στους οικογενειακούς παράγοντες, εκτός από τις αποστερήσεις, δεν θα μπορούσε να μην συμπεριληφθούν περιπτώσεις έντονων οικογενειακών δυσλειτουργιών, όπως φαινόμενα ενδοοικογενειακής βίας, ψυχικές ασθένειες των γονιών και χρήση ουσιών. Η διαβίωση ενός παιδιού κάτω από τέτοιες αντίξοες συνθήκες αναπτύσσουν αισθήματα ντροπής, χαμηλής αυτοεκτίμησης και μεγάλη αβεβαιότητα, αισθήματα που δεν επιτρέπουν την κοινωνικοποίηση του. Αντί του ρόλου του μαθητή, τα παιδιά ωθούνται να αναλάβουν ρόλους και ευθύνες ενηλίκων.

Σύμφωνα με τον οδηγό της ΜΔ του δήμου Αμπελοκήπων - Μενεμένης, η απαξιωτική στάση και οι μειωμένες προσδοκίες των γονέων απέναντι στο σχολείο, η κακή σχολική επίδοση των αδερφών, η πιθανή διαρροή μεγαλύτερου αδερφού, η οικογενειακή κινητικότητα και η αστάθεια του οικογενειακού περιβάλλοντος, συγκαταλέγονται μεταξύ των οικογενειακών παραγόντων που επηρεάζουν την παραμονή του παιδιού στο σχολείο.

⁷ Η συμμετοχή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Νηπιαγωγείο και Δημοτικό) θεωρείται αναγκαία από το 100% των ερωτηθέντων Ρομά κάθε φύλου, κάθε ηλικιακής ομάδας και κάθε κοινότητας. Η συμμετοχή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο και Λύκειο) θεωρείται αναγκαία από το 100% των γονέων Ρομά μη ενταγμένων κοινοτήτων, ενώ το 50% της αντίστοιχης ομάδας στις ενταγμένες κοινότητες, όπως και το σύνολο των νέων Ρομά, διατηρεί επιφυλάξεις. (report 2019 :23)

1.2.3. Ατομικοί παράγοντες

Οι ατομικές διαφορές και τα μειονεκτήματα που σχετίζονται με το οικογενειακό και κοινωνικό-οικονομικό υπόβαθρο μεγεθύνονται σε “εκπαιδευτικά περιβάλλοντα με υψηλό βαθμό επιλεκτικών διαδικασιών και αυξημένων απαιτήσεων μελέτης” (Σχέδιο Δράσης ΠΕΣ 2014-2020⁸). Αυτό σημαίνει, για παράδειγμα, ότι αν ένα δίγλωσσο παιδί δε γνωρίζει καλά την ελληνική γλώσσα, η αδυναμία αυτή υπερτονίζεται στο γυμνάσιο, όπου θα διδαχθεί λόγου χάρη την Οδύσσεια για πρώτη φορά είτε από το πρωτότυπο είτε από τη μετάφραση.

Η αδυναμία αυτή, η οποία σαφώς μπορεί να εμφανιστεί και σε άλλα μαθήματα, θα οδηγήσει σε σχολική αποτυχία και αυτή με τη σειρά της σε μαθητική διαρροή. Όταν ένα παιδί δεν μπορεί να καταλάβει το νόημα του μαθήματος, είναι λογικό να μην έχει και ενδιαφέρον γι’ αυτό και να το παρατήρει. Η έλλειψη ενδιαφέροντος αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό στο ιστορικό των παιδιών που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο.

Κρίνεται αναγκαίο να σημειωθεί πως το ζήτημα της σχολικής αποτυχίας αποτελεί φορτίο που ως επί το πλείστον βαραίνει μόνο τον μαθητή. Ωστόσο, το φαινόμενο έχει επίσης κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις (Λαδά 2012:18). Η σχολική αποτυχία μπορεί να αντιμετωπιστεί ως προσωπική αποτυχία του παιδιού. Τότε, αν δεν υπάρξει έγκαιρη στήριξη ενηλίκων, πολλά παιδιά εμφανίζουν μία στάση απόσυρσης και απομόνωσης, διαρρέοντας σιωπηλά.

Τέλος, η επιρροή των συνομηλίκων, η έλλειψη προτύπων, η έλλειψη κινήτρων αλλά και αισθήματος του ανήκειν, προβλήματα σωματικής ή ψυχικής υγείας, μαθησιακά προβλήματα, η χαμηλή αυτοεκτίμηση και το άγχος, δύνανται να ανακόψουν τη σχολική διαδρομή ενός παιδιού.

1.2.4. Σχολικοί παράγοντες

Από νομικής και θεσμικής πλευράς, οι πόρτες των σχολείων είναι ανοιχτές για τους μαθητές Ρομά, καθώς στην Ελλάδα η παιδεία προσφέρεται δωρεάν για όλους τους πολίτες. Ωστόσο, στην πράξη, η πρόσβαση και κατόπιν η παραμονή και η ολοκλήρωση τουλάχιστον της υποχρεωτικής εκπαίδευσης γίνεται μετ’ εμποδίων. Η “ετοιμότητα των σχολείων”, δηλαδή το κατά πόσο τα σχολεία είναι έτοιμα (ή ανέτοιμα) να προσαρμοστούν στις ανάγκες των μαθητών, αναφέρεται συχνά ως αίτιο ΜΔ στη σύγχρονη βιβλιογραφία.

Παρά το κοινότοπο της σκέψης ότι το σχολείο αποτελεί μικρογραφία της κοινωνίας, η αλήθεια που εμπεριέχει η φράση αυτή δε παύει να είναι διαχρονική. Το σχολικό περιβάλλον λειτουργεί συνήθως προς μία μονόγλωσση και μονοπολιτισμική κατεύθυνση, όπως και η κοινωνία, παρά το πολυπολιτισμικό ανάγλυφο της. Αν και πολλά σχολεία διακηρύττουν το μήνυμα “όλοι διαφορετικοί όλοι ίσοι”, χρειάζεται να αναρωτηθεί κανείς κατά πόσο αυτό ισχύει και εφαρμόζεται στο σχολικό χώρο.

Συνεχίζοντας, ο Cummins (2003) θέτει στο επίκεντρο της προσοχής την ανθρώπινη σχέση μεταξύ εκπαιδευτικού – μαθητή. Την χαρακτηρίζει ως ζωτικής σημασίας αλλά και ως τον “χώρο” και τον δίαυλο, όπου συντελείται η μάθηση και η μετάδοση γνώσης. Μια κακή σχέση μεταξύ

⁸ Στρατηγικό πλαίσιο πολιτικής για τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ) στην Ελλάδα στο πλαίσιο του ΕΠ “Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020”, 2015

δασκάλου και μαθητή συχνά αποτελεί τη ρίζα της σχολικής αποτυχίας των πολιτισμικά διαφερόντων μαθητών.

Ακόμη, η διαδικασία της μάθησης χρειάζεται να είναι μια διαδραστική και αμοιβαία τροφοδοτούμενη διαδικασία και όχι απλώς διεκπεραιωτική, όπως χαρακτηρίζεται συνήθως στην κυρίαρχη παράδοση της ελληνικής εκπαίδευσης (Κωστούλη 2015: 158). Στο ερώτημα αν ο μαθητής τελικά μαθαίνει, η απάντηση είναι αμφίβολη. Στο σημείο αυτό, ως αναφερθεί πως για το σημερινό σχολείο, η απόλυση ενός μαθητή μπορεί να ισοδυναμεί με απαλλαγή εκπαιδευτικής και κοινωνικής ευθύνης ή αλλιώς “ξεφόρτωμα” (Παπακωνσταντίνου, Π., 2007 σε Σιούλα 2019:15), με αποτέλεσμα απόφοιτους μαθητές με μεγάλες μαθησιακές ελλείψεις, που αργά η γρήγορα θα οδηγηθούν προς την έξοδο από το σχολείο.

Στο πλαίσιο του σχολικού παράγοντα, θεωρείται απαραίτητο να αναφερθεί η ελλιπής κατάρτιση των εκπαιδευτικών στην εκπαίδευση δίγλωσσων παιδιών. Όπως υποστηρίζει η Σελλά-Μάζη (2015: 46-47), η παραμέληση της μητρικής γλώσσας συντελεί αποφασιστικά στην απομάκρυνση των παιδιών από το σχολείο. Κάτι ακόμη το οποίο παραμελείται είναι το ζήτημα της σχέσης της ελληνικής με τη τσιγγάνικη γλώσσα (ρομανί/ρομανές) στο πλαίσιο των γλωσσικών επαφών. Η σχέση αυτή παρουσιάζει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον, ενώ ταυτόχρονα τονίζει τις ομοιότητες των δύο κοινωνικών ομάδων. Ωστόσο, παραμένει κατά κύριο λόγο άγνωστη στο σχολικό πεδίο, μολονότι θα μπορούσε να λειτουργήσει ως σημαντικό, εκπαιδευτικό εργαλείο.

Συμπερασματικά, ένα σχολείο που δεν αξιοποιεί τον πολιτισμικό και γλωσσικό πλούτο που φέρει μαζί του κάθε παιδί και δεν μετατρέπει το “μειονέκτημα” σε πλεονέκτημα, τότε αναπόφευκτα δημιουργείται ένας τοίχος αποκλεισμού αλλά κι ένα αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ παιδιού και σχολείου. Η στάση αυτή σε συνδυασμό με την ανύπαρκτη ή προβληματική πολλές φορές σχέση του σχολείου με τους γονείς, οδηγεί σε μια εικόνα αδιαφορίας εκ μέρους του σχολείου και στη συνέχεια σε άρνηση του παιδιού και πρόωρη εγκατάλειψη. Ακόμη κι αν ένα σχολείο θεωρητικά στηρίζει την ένταξη, αν δεν είναι διατεθειμένο εμπράκτως να συμπεριλάβει τον πολιτισμικό πλούτο των μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία, οι καλές προθέσεις του πιθανότατα θα πέσουν στο κενό.

Άσκηση 2

Τα παρακάτω αποσπάσματα αναφέρονται σε απόψεις σχετικά με την εκπαίδευση και τη μαθητική διαρροή μαθητών Ρομά. Σχολιάστε σε μια παράγραφο αν συμφωνείτε ή όχι με τις παρακάτω απόψεις και γιατί.

Συγκρίνετε την απάντησή σας με την απάντηση που δώσατε στην άσκηση 1.ii.

α) “Τα παιδιά των Ρομά έχουν γαλουχηθεί από τις οικογένειές τους με αισθήματα κατά του σχολείου και κατά της εξουσίας, γεγονός που δημιουργεί εντάσεις και αντιδράσεις των υπολοίπων μαθητών αλλά και διαμαρτυρίες από τη μεριά του διδακτικού προσωπικού.” (Πατήθρα 2020:28)

β) “Από προσωπική έρευνα, που έκανα παλαιότερα σε σχολεία της Αθήνας, που βρίσκονται σε περιοχές με έντονη την παρουσία αυτής της φυλής, διαπιστώθηκε ότι οι γονείς αυτών των παιδιών, βρίσκουν τρόπους να ξεφεύγουν, από την υποχρέωση να στείλουν τους βλαστούς τους στα δημόσια εκπαιδευτήρια, έστω κι αν ο Νόμος 1566/1985 υποχρεώνει, επί ποινή, τους Έλληνες γονείς να βάζουν τα παιδιά τους σχολείο.”

<https://www.tovima.gr/2019/09/11/opinions/1883128/>

γ) “Να σημειωθεί εδώ πως η μαθητική διαρροή αποτελεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το εκπαιδευτικό σύστημα από την κοινωνική ομάδα των Ρομά, οι οποίοι για διάφορους λόγους, όπως οι μετακινήσεις γονέων για αναζήτηση εργασίας, οι γάμοι σε μικρή ηλικία, η δυσκολία προσαρμογής στο σχολικό πρόγραμμα, η έλλειψη οραματισμού για ένα καλύτερο μέλλον κ.α., δεν παροτρύνουν τα παιδιά τους να παρακολουθούν επιμελώς την υποχρεωτική εκπαίδευση.”

<https://www.larissanet.gr/2020/10/14/larisa-epi-tapitos-i-scholiki-diarroi-ton-roma-mathiton/>

Απάντηση:

1.3. Συνέπειες

1.3.1. Ατομικό επίπεδο

Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου επιφέρει πολλαπλά προβλήματα στο άτομο καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Αρχικά, όσον αφορά το ατομικό επίπεδο, είναι γνωστό πως παιδιά που διακόπτουν πρόωρα τη φοίτηση στο σχολείο, αντιμετωπίζουν ως ενήλικες αυξημένο κίνδυνο ανεργίας, φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Επίσης, το άτομο που δεν έχει αποκτήσει τα κατάλληλα εφόδια στο σχολείο, έχει μειωμένες πιθανότητες να συμμετάσχει ενεργά στην κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική ζωή της κοινωνίας, καθώς και να απολαμβάνει τα κατοχυρωμένα δικαιώματά του. Θα μπορούσε να πει κανείς πως ένα άτομο χωρίς τις απαραίτητες γνώσεις για τον κόσμο γύρω του και τις δυνατότητές του μοιάζει με σβηστό κερί.

Επιπλέον, άτομα που δεν έχουν ολοκληρώσει την ελάχιστη υποχρεωτική εκπαίδευση για διάφορους λόγους, συνήθως αναπτύσσουν αισθήματα μειονεξίας, χαμηλής αυτοεκτίμησης και

ανασφάλειας. Τα αισθήματα αυτά σε συνδυασμό με μια αποδυναμωμένη ταυτότητα δυσκολεύουν το άτομο να εξελιχθεί και να μπορεί να ακολουθεί τους ρυθμούς αλλαγής της ευρύτερης κοινωνίας.

1.3.2. Συλλογικό επίπεδο

Όπως αναφέρεται στο σχέδιο δράσης, τα υψηλά ποσοστά ΠΕΣ γενικότερα, έχουν μακροχρόνιες επιπτώσεις στον τομέα της οικονομίας και της κοινωνίας. Σοβαρή κοινωνική επίπτωση είναι η μάστιγα των υψηλών ποσοστών ανεργίας, με τις ειδικές κοινωνικές ομάδες να έχουν το μεγαλύτερο μερίδιο σε αυτήν, με αποτέλεσμα το κράτος να οδηγείται στη λήψη μέτρων επιδοματικής πολιτικής. Επιπλέον, η ΜΔ επιφέρει μακροοικονομικές επιπτώσεις, διότι συμβάλλει στην αύξηση του εργατικού δυναμικού με χαμηλά προσόντα, κάτι που επιδρά αρνητικά στην ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας.

Επίσης, τα άτομα που εγκαταλείπουν το σχολείο αποτελούν ένα αναξιοποίητο ανθρώπινο δυναμικό, καθώς, λόγω χαμηλής αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης, τις περισσότερες φορές δε συμμετέχουν ενεργά στα κοινωνικά δρώμενα και έτσι δεν μπορούν να συμβάλλουν στην κοινωνική εξέλιξη και την καινοτομία. Εν τέλει, ο υψηλός δείκτης ποσοστών ΜΔ, ακόμη κι αν αυτά αφορούν συγκεκριμένες ομάδες, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα από τα μελανά σημεία της εθνικής κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής ενός κράτους.

7+1 πιο συνηθισμένοι λόγοι εγκατάλειψης του σχολείου

Οι έρευνες δείχνουν ότι μαθητές εγκαταλείπουν το σχολείο γιατί:

- Το σχολείο έχει πάψει να τους ενδιαφέρει
- Έχουν πολλές απουσίες ή αποβολές
- Νιώθουν ότι δεν τα καταφέρνουν στα μαθήματα
- Νιώθουν ότι το σχολείο δεν έχει κάτι να τους προσφέρει και βιάζονται να δουλέψουν για να κερδίσουν τα πρώτα τους χρήματα
- Οικογενειακά ή προσωπικά προβλήματα τους εμποδίζουν να συνεχίσουν το σχολείο
- Νιώθουν ότι «δεν ανήκουν» στη σχολική κοινότητα ή ότι κανείς εκεί μέσα δεν νοιάζεται
- Οι γονείς τους, με τον τρόπο τους, τους έδειξαν ότι το σχολείο δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικό
- Έχουν φίλους που εγκατέλειψαν το σχολείο ή δεν ενδιαφέρονται ιδιαίτερα γι' αυτό

Οδηγός για Νέους για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Σχολικής Διαρροής του Δήμου Αμπελοκήπων - Μενεμένης (2019)

Άσκηση 3

Σωστό ή λάθος :

1. Η Κρήτη παρουσιάζει τα υψηλότερα ποσοστά ΜΔ.

Σ   Λ

2. Το μεγαλύτερο ποσοστό διαρροής εμφανίζεται στην Α' γυμνασίου.

Σ   Λ

3. Το ζήτημα της ηλικίας και του φύλου δεν επηρεάζει σημαντικά το φαινόμενο.

Σ   Λ

4. Η σχολική αποτυχία προϋποθέτει μία σειρά από “αποτυχίες” που προηγούνται του τελικού αποτελέσματος.

Σ   Λ

5. Η παιδεία αποτελεί υπόθεση μόνο της κρατικής κεντρικής διοίκησης.

Σ   Λ

(Βλ. απαντήσεις στο τέλος του εγχειριδίου)

2. Εθνικό πλαίσιο πρόληψης –αντιμετώπισης.

Σύμφωνα με το Report 2019, στην Ελλάδα οι προσπάθειες διαμόρφωσης Εθνικής Στρατηγικής για την ένταξη των Ρομά ξεκινάνε συστηματικά απο το 1996⁹ και φτάνουν μέχρι σήμερα. Ωστόσο, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980¹⁰, υπό την ανάγκη μιας πολυπολιτισμικής εκπαιδευτικής πολιτικής, η εκπαίδευση των Ρομά αποτελεί στόχο γενικότερα της Εθνικής Πολιτικής για την Εκπαίδευση και ειδικότερα της Εθνικής Στρατηγικής για την Ένταξη των Ρομά.

Οι μακρόχρονες προσπάθειες του κρατικού μηχανισμού, παρά τις δυσκολίες τους και τις κενές περιόδους, κατάφεραν να φέρουν θετικά αποτελέσματα, καθώς η κατάσταση των Ελλήνων Ρομά έχει βελτιωθεί (Report 2019). Έρευνες, όπως η πανεπιστημιακή έρευνα στο πλαίσιο του προγράμματος “Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά” το 2012-2013 αλλά και η έρευνα του FRA¹¹ “EU MIDIS II” 2016, διαπίστωσαν ότι το ποσοστό συμμετοχής παιδιών Ρομά στην εκπαίδευση έχει σημειώσει αύξηση.

Η εθνική στρατηγική για την αντιμετώπιση της ΜΔ βασίζεται στο Μοντέλο των τριών πυλώνων: Πρόληψη -Παρέμβαση – Αντιστάθμιση. Ενδεικτικά αναφέρονται ορισμένες παρεμβάσεις, όπως είναι η δημιουργία τάξεων υποδοχής καθώς και φροντιστηριακών και προπαρασκευαστικών τμημάτων αλλά και η στήριξη οικογενειών Ρομά με διαμεσολαβητές, κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους. Επιπρόσθετα, λαμβάνοντας υπόψη πως η παιδεία αποτελεί ζήτημα και της τοπικής αυτοδιοίκησης, θεωρείται σημαντική η παροχή δυνατότητας στις δημοτικές αρχές για διευρυμένη λειτουργία των κέντρων κοινότητας ανάλογα με τους σχεδιασμούς του κάθε δήμου σχετικά με τις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων που έχει, και συγκεκριμένα στην προκειμένη περίπτωση για δημιουργία παραρτημάτων Ρομά, τα οποία διαθέτουν ειδικό στέλεχος για τη μαθησιακή στήριξη και την ενασχόληση παιδιών.

Επικεντρώνοντας την προσοχή στην τελευταία εικοσαετία, σημείο σταθμό αποτελεί το συγχρηματοδοτούμενο από την Ε.Ε. και το ΥΠΕΠΘ πρόγραμμα “Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων”, το οποίο συνεχίστηκε και μετονομάστηκε σε “Εκπαίδευση παιδιών Ρομά”. Και τα δύο είχαν κοινούς, μαθητοκεντρικούς στόχους. Το πρόγραμμα “Εκπαίδευση παιδιών Ρομά” ήταν καινοτόμο ως προς

Σύμβαση των Δικαιωμάτων
του Παιδιού.

Άρθρο 28: Εκπαίδευση

Όλα τα παιδιά έχουν δικαίωμα να
πηγαίνουν στο σχολείο
και να έχουν ίσες ευκαιρίες σε
αυτό.

Η Πολιτεία πρέπει να παίρνει
μέτρα ώστε τα παιδιά να
γράφονται και να μη διακόπτουν
το σχολείο.

Τα μέτρα για τη σχολική
πειθαρχία πρέπει να σέβονται
τα δικαιώματα και την
αξιοπρέπεια των μαθητών.

9 Η πρώτη προσπάθεια ονομάστηκε «Εθνικό Πλαίσιο Πολιτικής για τους Έλληνες Τσιγγάνους» και εξαγγέλθηκε στις 12 Ιουλίου 1996 (Report 2019).

10 Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών στα τέλη της δεκαετίας του 1980 έρχεται αντιμέτωπη με πολλές εκ των πραγμάτων κοινωνικές αλλαγές, μια εκ των οποίων ήταν η αθρόα παρουσία παιδιών μεταναστών. Έτσι στον χώρο της Παιδείας έγινε επιτακτική η ανάγκη του επαναπροσδιορισμού των στόχων και του περιεχομένου της εκπαιδευτικής διαδικασίας καθώς και των σχολικών πρακτικών στην κατεύθυνση της «ένταξης» των παιδιών μεταναστών, όμως στο πλαίσιο του ενδιαφέροντος για τα παιδιά από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, ανέκυψε και το ενδιαφέρον για τα παιδιά που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες με μακρόχρονη παρουσία στην χώρα, μια τέτοια ήταν και ομάδα η πληθυσμιακή ομάδα των Ρομά (Καλογριά 2015:43).

11 European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). Ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει ως αποστολή την προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών του ανθρώπου.

τη συνεργασία του με Ρομά διαμεσολαβητές, την ενίσχυση της γονικής συμμετοχής, την έμφαση στην προσχολική αγωγή και την εστίαση στην εκπαίδευση ενηλίκων Ρομά. Ακόμη, οι δράσεις του περιελάμβαναν εκτός από ενδοσχολικές και εξωσχολικές παρεμβάσεις και υποστήριξη μαθητών, γονέων και εκπαιδευτικών από εξειδικευμένους κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους.

Εντούτοις, παρά τις προσπάθειες, το ποσοστό της μαθητικής διαρροής στα παιδιά Ρομά διατηρείται σε υψηλές θέσεις, ενώ στην Ελλάδα διατηρείται το υψηλότερο ποσοστό Ρομά χωρίς επίσημη εκπαίδευση¹²(FRA “EU MIDIS II” 2016). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχει μεγάλη απόκλιση από τη θεωρία στη πράξη. Όπως συμπεραίνει ο Συνήγορος του πολίτη, “υφίσταται τεράστιο κενό ανάμεσα, αφενός στο υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο, συμπεριλαμβανομένης της εθνικής στρατηγικής και της επιλογής επιχειρησιακών δράσεων για την κοινωνική ένταξη των Ρομά και αφετέρου στην υλοποίησή τους, ενόψει μάλιστα των κατά τόπους πραγματικών αναγκών των Ρομά.”

Άσκηση 4

- i. Με ποιον τρόπο τα Κέντρα Κοινότητας και τα Παραρτήματα Ρομά μπορούν να συμβάλλουν στη στήριξη των μαθητών Ρομά και την καταπολέμηση του φαινομένου της ΜΔ;
- ii. Μοιράσου μαζί μας κάποια σχετική εμπειρία σου.

Πίνακας 1 -Χρήσιμες Πρακτικές

<p>→ Ενημερώνομαι με προσωπικό διάβασμα για το τι προτείνει η έρευνα και η βιβλιογραφία σε σχέση με τη μαθητική διαρροή.</p> <p>→ Καλλιεργώ την ανάπτυξη εμπιστοσύνης με τους μαθητές, δηλώνω την διαθεσιμότητά μου να συζητήσω, προσεγγίζω με νοιάξιμο και μειώνω τυχόν στάσεις και σχόλια που υποβιβάζουν τους μαθητές.</p> <p>→ Δίνω έμφαση στα δυνατά στοιχεία των μαθητών (κλίσεις, ταλέντα, επιθυμίες), τα οποία επιδιώκω να εμπλέξω και να αναδείξω στη μαθησιακή διαδικασία.</p> <p>→ Διευκολύνω την πρόσβαση των γονέων σε πληροφορίες για τις υποστηρικτικές υπηρεσίες, τους θεσμούς και τις εναλλακτικές εκπαιδευτικές επιλογές. Υποστηρίζω ιδιαίτερα τους γονείς με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (γραπτές οδηγίες, μεταφρασμένες οδηγίες, εξεύρεση διαμεσολαβητών).</p> <p>→ Σε συνεργασία με τους συναδέλφους μου, προσπαθώ να βρω και να δώσω κίνητρα στους μαθητές που κινδυνεύουν να διαρρεύσουν, προκειμένου να παραμείνουν στο σχολείο.</p> <p>→ Ενημερώνω τους μαθητές για εναλλακτικούς τρόπους/δρόμους εκπαίδευσης και τους διασυνδέω με υπηρεσίες συμβουλευτικής σταδιοδρομίας.</p> <p><i>Οδηγός για Εκπαιδευτικούς για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Σχολικής Διαρροής του Δήμου Αμπελοκήπων - Μενεμένης (2019)</i></p>
---

¹² Το 42% στις ηλικίες 16-24, το 56% στις ηλικίες 24-44 και το 82% στις ηλικίες 45+ (FRA “EU MIDIS II” 2016).

3. Καλές πρακτικές -Παραδείγματα αντιμετώπισης της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα και την Ευρώπη

3.1. Πρόγραμμα “ROM – UP!”

Σύμφωνα με τον ηλεκτρονικό οδηγό του προγράμματος, το έργο ROM UP! βασίζεται στην έννοια των Επιτυχημένων Εκπαιδευτικών Δράσεων¹³. Η καινοτομία του προγράμματος έγκειται στη δημιουργία ενός Δικτύου Ρομά, στην προσέγγισή του με την μετάβαση από τις καλές πρακτικές στις επιτυχημένες εμπειρίες, στην άμεση συμμετοχή των Ρομά και στην άμεση διασύνδεση με τις προτάσεις της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας.

Στον ηλεκτρονικό οδηγό του προγράμματος αναφέρονται 11 πετυχημένα εκπαιδευτικά παραδείγματα από τους εταίρους του προγράμματος, Ωστόσο, παρακάτω θα αναφερθούν μόνο μερικά παραδείγματα αντιμετώπισης της ΜΔ στο πλαίσιο του ROM-UP, ξεκινώντας από την Ελλάδα και συνεχίζοντας με παραδείγματα από τη Βουλγαρία και την Ισπανία.

3.1.1. Στέκι Γυναικών στο Αλιβέρι (Ελλάδα)

Η δράση αυτή αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του Ιατροκοινωνικού Κέντρου Ρομά (Κέντρο Στήριξης Ρομά) στο Αλιβέρι της Νέας Ιωνίας του Βόλου, το οποίο παρείχε υπηρεσίες υποστήριξης στους Ρομά της περιοχής από το 1998. Η κύρια ιδέα της δράσης ήταν ότι οι γυναίκες αποτελούν έναν βασικό παράγοντα για την οικονομική και την εκπαιδευτική μετεξέλιξη της περιοχής. Οι παρεμβάσεις αφορούσαν τόσο τις γυναίκες όσο και τα ίδια τα παιδιά.

Ενδεικτικά να αναφερθεί ότι οι γυναίκες στο Στέκι μπορούσαν να πάρουν μέρος σε μαθήματα Ελληνικών, εκδρομές, συζητήσεις για την ομορφιά και την υγεία και χειροτεχνίες. Τα αποτελέσματα της δράσης ήταν ενθαρρυντικά καθώς το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων για την εκπαίδευση και για την απασχόληση είχε αυξηθεί πολύ. Για παράδειγμα, μερικές γυναίκες πήραν απολυτήριο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ άλλες εκπαιδεύτηκαν στο στήσιμο δικών τους επιχειρήσεων. Επίσης, οι εγγραφές είχαν διπλασιαστεί από το 2006 και η μαθητική διαρροή μειώθηκε γύρω στο 10% από 40%.

3.1.2. Το πρόγραμμα "Μειώνοντας το ποσοστό σχολικής διαρροής των παιδιών Ρομά από το σχολείο" (Βουλγαρία- Οργάνωση Center Amalipe).

Η κύρια ιδέα του προγράμματος είναι ότι η μαθητική διαρροή είναι παιδαγωγικό θέμα για την αντιμετώπιση του οποίου είναι απαραίτητη η ύπαρξη εκπαιδευτικών πόρων. Το πρόγραμμα αξιοποίησε την περίπτωση των σχολείων στη Βουλγαρία που διδάσκουν το προαιρετικό μάθημα ‘Εθνική Λαογραφία-Λαογραφία των Ρομά’ (Ethnic FolkloreRoma Folklore) στη βάση μιας διαδραστικής και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Μία από τις κύριες προσεγγίσεις που εφαρμόστηκαν στο πρόγραμμα ήταν ο διαχωρισμός των σχολείων σε δύο υποκατηγορίες, σε σχολεία «Συμβουλευτικής Καθοδήγησης» (mentoring), τα

13 Βασίζονται, όχι μόνο στις συνεισφορές από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα, αλλά και σε επιτυχημένες αποδείξεις για την αντιμετώπιση της σχολικής αποτυχίας, της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και τη σχολικής διαρροής των παιδιών Ρομά.

οποία είχαν πετύχει στις προσπάθειές του για προσέλκυση και παραμονή των παιδιών Ρομά στο σχολείο, και «Πιλοτικά» Σχολεία, τα οποία υποστηρίζονταν από συμβουλευτική καθοδήγηση (mentoring) για την ανάπτυξη και εφαρμογή του προγράμματος πρόληψης της σχολικής διαρροής. Κατά τη διάρκεια του προγράμματος, μειώθηκε ο αριθμός απουσιών ανά μαθητή καθώς και το ποσοστό ΜΔ.

3.1.3. Διαλογικές Λογοτεχνικές Συναντήσεις (Ισπανία)

Οι Συγκεντρώσεις οργανώνονται μία φορά την εβδομάδα στα σχολεία με μητέρες, πατέρες, άλλα μέλη της κοινότητας και παιδιά. Σ' αυτές τις συνεδρίες, οι άνθρωποι μοιράζονται την γνώση από το διάβασμα κλασικών έργων λογοτεχνίας, από συγγραφείς όπως Κάφκα, Τζόις, Ντοστογιέφσκι, Γκαρσία Λόρκα και Θερβάντες. Με τη συμμετοχή στο διάλογο για τη λογοτεχνία, οι συμμετέχοντες εμβαθύνουν στην κατανόηση της γλώσσας και συμμετέχουν σε συζητήσεις που βασίζονται στις δικές τους εμπειρίες ζωής. Χαρακτηρίζεται ως μία πολύ ενδυναμωτική εμπειρία.

Οι συγκεντρώσεις διαλογικής λογοτεχνίας στοχεύουν σε ενήλικες που δεν έχουν πανεπιστημιακού επιπέδου εκπαίδευση. Οποιοσδήποτε ενδιαφέρεται μπορεί να παρακολουθήσει. Αυτό αποτελεί μία διέξοδο όχι απλώς για διάβασμα, αλλά επίσης για να ανοιχθεί το σχολείο στην κοινότητα. Ένα από τα αποτελέσματα που σχετίζεται με τη ΜΔ είναι ότι η δημιουργία ευκαιριών στην οποία παιδιά και συγγενείς μπορούν να μοιραστούν τις γνώσεις τους και δουλεύουν μαζί στο σπίτι μπορεί να βελτιώσει τα κίνητρά των παιδιών και τις ακαδημαϊκές τους υποχρεώσεις.

3.2. «STAY TUNED - Πρόληψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου», Δήμος Αμπελοκήπων – Μενεμένης.

Στο πλαίσιο υλοποίησης του Ευρωπαϊκού Προγράμματος «URBACT III¹⁴, Implementation Network» με τίτλο «STAY TUNED - Πρόληψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου» ο Δήμος Αμπελοκήπων – Μενεμένης εκπόνησε 3 πρότυπους οδηγούς για μαθητές, για γονείς και για εκπαιδευτικούς.

Επίσης, μέσω του προγράμματος υλοποιήθηκαν ποικίλες δράσεις, όπως απογευματινά μαθήματα ενισχυτικής διδασκαλίας σε σχολεία του Δενδροποτάμου και της Μενεμένης, με σκοπό την πρόληψη της ΜΔ. Επιπλέον, απότοκο του προγράμματος ήταν η ίδρυση σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας μέσα στην κοινότητα του Δενδροποτάμου, όπου διαβιούν πολλοί Ρομά. Αξίζει να σημειωθεί ακόμη πως ο δήμος επικεντρώθηκε στην επιτυχημένη λειτουργία του κέντρου κοινότητας με παράρτημα Ρομά του δήμου και στην υποστήριξη αποφοίτων λυκείου καταγωγής Ρομά για τη φοίτησή τους στο ανοιχτό πανεπιστήμιο με υποτροφία.

Ο δήμος Αμπελοκήπων – Μενεμένης αξιολογήθηκε ως ο δήμος με τη μεγαλύτερη βελτίωση – πρόοδο κατά τη διαδικασία μετάβασης από τη στρατηγική στην εφαρμογή του επιχειρησιακού σχεδίου δράσης, στη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος και επωφελήθηκε από τις εμπειρίες των άλλων πόλεων στο έπακρο.

14 Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε μέσα από ένα δίκτυο 9 συνεργαζόμενων πόλεων κατά τη περίοδο 2016-2019.

3.3. Πιλοτικό Πρόγραμμα “Role Models”

Η Ελληνική Εθνική Μονάδα Συντονισμού Erasmus+/ IKY σχεδίασε με τη βοήθεια επιστημονικής ομάδας το πιλοτικό Πρόγραμμα ROLE MODELS, με βάση τις σχετικές οδηγίες της Ε.Ε, και δεδομένου ότι δεν υπήρχε αντίστοιχη πρωτοβουλία σε εθνικό επίπεδο, συντόνισε και μετείχε ενεργά στην υλοποίησή του.

Ομάδα - στόχος ήταν μαθητές που προέρχονται από χαμηλό οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο ή/και αντιμετωπίζουν ποικίλα εμπόδια και ανισότητες (μαθητές Ρομά, μετανάστες, Μουσουλμανόπαιδες, μαθητές με αναπηρίες, μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες, μαθητές που μεγαλώνουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας), αλλά και οι συμμαθητές τους.

Η βασική βιωματική δράση είναι η συνέντευξη των ROLE MODELS που λαμβάνεται από τους ίδιους τους μαθητές. Στη συνέχεια, οι μαθητές εμπνεόμενοι από τη συνέντευξη μπορούν να ετοιμάσουν πόστερ, τραγούδια, βίντεο, σκιτσάκια, ένα μικρό ντοκιμαντέρ, κλπ. Στο τέλος της σχολικής χρονιάς, πραγματοποιούνται τελικές εκδηλώσεις διάδοσης αποτελεσμάτων σε περιφερειακό επίπεδο, οι οποίες φιλοξενούνται από τα κατά τόπους Πανεπιστημιακά Ιδρύματα.

Το πρόγραμμα είχε θετικό αντίκτυπο τόσο στη σχέση εκπαιδευτικού- μαθητή, όσο και μεταξύ των συμμαθητών, καθώς ενισχύθηκε η ενσυναίσθηση μαθητών και εκπαιδευτικών απέναντι στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν ορισμένοι μαθητές. Ακόμη, ενισχύθηκε η αυτοπεποίθησή των μαθητών, οι οποίοι έθεσαν στόχους και συζήτησαν για το πώς θέλουν να είναι το μέλλον τους. Θετικός ήταν ο αντίκτυπος και στα ίδια τα ROLE MODELS, καθώς ένωσαν ότι η δύσκολη πορεία της ζωής τους είχε τελικά ένα νόημα.

3.4. Peer 2 Peer

Το έργο Peer2Peer στοχεύει στην πρόληψη και καταπολέμηση της σχολικής διαρροής, ως σύμπτωμα και αιτία του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά μαθητών, και στη μεταφορά μιας «καλής πρακτικής» συμπεριληπτικής σχολικής κουλτούρας μεταξύ σχολείων των περιοχών παρέμβασης. Μέσω μιας διομότιμης προσέγγισης, το έργο φιλοδοξεί να συνδέσει Ρομά μαθητές, εκπαιδευτικές και τοπικές κοινότητες ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή, τη βιωσιμότητα και την ανθεκτικότητα των κοινοτήτων στο σύνολό τους.

Το πρόγραμμα είναι υπό εξέλιξη προσδοκώντας τα παρακάτω αποτελέσματα:

- Ενδυναμωμένοι και χειραφετημένοι νέοι Ρομά, μαθητές και απόφοιτοι, μετά την απονομή του ρόλου του μέντορα ως ανταμοιβή για την επιλογή τους να ολοκληρώσουν την εκπαίδευσή τους
- Εμπνευσμένοι νέοι Ρομά μαθητές της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από μια συμπεριληπτική σχολική κουλτούρα
- Ανεπτυγμένοι διαγενεακοί δεσμοί ανάμεσα στους νέους Ρομά μέσω της συνεργασίας και της αλληλοϋποστήριξης
- Αυξημένη αίσθηση του ανήκειν μέσω της επαφής με τους Προγυμναστές, τους Καθοδηγητές και τις τοπικές κοινωνίες
- Μείωση στις διακρίσεις κατά των Ρομά, στον εκφοβισμό και στα ποσοστά σχολικής διαρροής στο περιβάλλον του σχολείου

4. Σενάρια μαθητικής διαρροής – Αναστοχασμός αιτιών ΜΔ και τρόπων αντιμετώπισης

Α. Η Μαρία είναι μαθήτρια της Α΄ Γυμνασίου. Ζει σε παράγκα κοντά στο σχολείο με τους γονείς της και τα τρία μικρότερα αδέρφια της. Η Μαρία στο σχολείο είναι ήσυχη, ευγενική και χαρακτηρίζεται ως καλή μαθήτρια από τους καθηγητές και τις καθηγήτριες της. Ωστόσο, κάποια στιγμή σταμάτησε να έρχεται σχολείο. Η αιτία ήταν το γεγονός ότι ο πατέρας της Μαρίας είδε το βιβλίο βιολογίας και το μάθημα για το ανθρώπινο αναπαραγωγικό σύστημα και θεώρησε πως στο σχολείο το παιδί του μαθαίνει απρεπή, σεξουαλικού περιεχομένου πράγματα. Έτσι, την σταμάτησε από το σχολείο.

Β. Η Βαλεντίνα, μαθήτρια Β΄ γυμνασίου, παρακολουθεί τα μαθήματα της τάξης της κανονικά. Είναι έξυπνη, κοινωνική και δείχνει να έχει ενδιαφέρον για το σχολείο. Την επόμενη χρονιά η Βαλεντίνα δεν έρχεται πια στο σχολείο. Οι γονείς της αντιλαμβάνονται το ενδιαφέρον που υπάρχει ανάμεσα στην κόρη τους και ένα αγόρι. Η φοίτηση της μαθήτριας διακόπτεται για να μείνει στο σπίτι.

Γ. Ο Κώστας, μαθητής Γ΄ Γυμνασίου, αν και στην Α΄ και Β΄ τάξη ήταν επιμελής μαθητής, πλέον δεν δείχνει ενδιαφέρον για τα μαθήματα και οι επιδόσεις του έχουν πέσει πολύ. Συμμετέχει συχνά σε καβγάδες μέσα και έξω από την τάξη, ενώ χάνει συχνά την πρώτη ώρα με αποτέλεσμα να μείνει στην ίδια τάξη λόγω αδικαιολόγητων απουσιών. Η φοίτηση του δεν συνεχίστηκε.

Στοχάσου...

- Ευθύνεται πράγματι η καταγωγή των παιδιών για τη σχολική εγκατάλειψη;
- Μπορούν και οι τρεις παραπάνω περιπτώσεις να αντιμετωπιστούν με τον ίδιο τρόπο;
- Εσύ γνωρίζεις τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μαθητές Ρομά της τοπικής κοινωνίας;
- Το Κέντρο Κοινότητας και το Παράρτημα Ρομά συνεργάζεται με τα τοπικά σχολεία ή άλλες υπηρεσίες;
- Στην περίπτωση που το παράρτημα Ρομά διαθέτει παιδαγωγό, το γνωρίζουν οι κάτοικοι της περιοχής; Αν ναι, πόσο συχνά απευθύνονται σε αυτόν;
- Συνεργάζεται το Παράρτημα Ρομά με δομές δημιουργικής απασχόλησης και κοινωνικής ένταξης σε ανάλογες δράσεις;

Άσκηση 5

Σχεδίασε μία παρέμβαση αντιμετώπισης ΜΔ λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω σενάρια ή άλλες περιπτώσεις διαρροής που γνωρίζεις καθώς και τις πληροφορίες του Πίνακα 2 και 3.

1. Προσδιορισμός ομάδας -στόχου
2. Χώρος και χρόνος δράσης
3. Προσδιορισμός γνωστικού αντικειμένου
- 4.Καθορισμός εκπαιδευτικών στόχων
- 5.Επιλογή εκπαιδευτικού υλικού- Δημιουργία δραστηριοτήτων
- 6.Αξιολόγηση- Παρατηρήσεις

Πίνακας 2 -Βασικά βήματα σχεδιασμού παρέμβασης

**Πίνακας 3 – Υποστηρικτικό Υλικό
Σχολικής Συμπερίληψης**

-Λεξικό της Ρομανί, Ι.Γ. Αλεξίου
 -Ο χρόνος των Τσιγγάνων, Γ. Γεωργίου, Μ. Δημητρίου, Ε.Πολίτου
 -Με αφορμή...Το δικό μας Μεγάλο Βιβλίο, Α. Χατζηνικολάου
 -Γκογκί [ΜΝΗΜΗ], Ν. Μπατζαλής
 -Το ξεχασμένο Ολοκαύτωμα, Α.Γκότοβου
 -Η μάχη της Λαμπούσας το 1944 και ο Βασίλης Μήτρου.
 -Γιόχαν Τρόλμαν : η ιστορία ενός Γερμανού Ρομά μποξέρ
 -<http://www.romaninet.com>
 -<https://romani.humanities.manchester.ac.uk>
 -Critical Romani Studies, <https://crs.ceu.edu/index.php/crs>
 -Romani: A linguistic Introduction, Yaron Matras
 -Ιστοσελίδα της Cejia Stoika, συγγραφέας Αυστριακή Ρομά, ζωγράφος, ακτιβίστρια και μουσικός που επέζησε του Ολοκαυτώματος
<https://www.cejastojka.org/artwork>
 -American Gypsy: A memoir, Oksana Marafioti

Βιβλιογραφία

- Βασιλειάδου, Μ., & Παυλή Κορρέ, Μ. (2011). *Η εκπαίδευση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα* (No. IKEEBOOK-2020-179). INEΔΙΒΙΜ.
- Καλογριά, Δ. Α. (2015). *Ρομά και εκπαίδευση: παράγοντες διαφοροποίησης στάσεων και αντιλήψεων των Ρομά απέναντι στο σχολείο* (Master's thesis).
- Καμπέρου, Σ. (2019). *Αίτια και παράγοντες σχολικής διαρροής μαθητών Ρομά: Οι αντιλήψεις εκπαιδευτικών δημοτικών σχολείων Περιφερειακής Ενότητας Ηλείας*. (Master's thesis).
- Κερασιλίδου, Κ. (2020). *Γραμματισμός των παιδιών Ρομά: θεωρητικές προσεγγίσεις και πρακτικές εφαρμογές*. (Master's thesis).
- Κωστούλη, Τ. (2015) Προσδιορίζοντας την ένταξη παιδιών Ρομά στον σχολικό γραμματισμό, επαναπροσδιορίζοντας κυρίαρχες ιδεολογίες και ταυτότητες: Το Πρόγραμμα Ρομά του ΑΠΘ. ΕΝΤΑΞΗ ΡΟΜΑ- ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ: ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΤΡΕΣΣΟΥ, ΣΟΥΛΑ ΜΗΤΑΚΙΔΟΥ, ΓΙΩΤΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ
- Λαδά, Ε. (2012). *μαθητική διαρροή: Η πρόωρη σχολική εγκατάλειψη και η δεύτερη ευκαιρία*. (Master's thesis)
- Λυδάκη, Ά. (Ed.). (2013). *Ρομά: πρόσωπα πίσω από τα στερεότυπα*. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Μητακίδου, Σ. (2015). Ένταξη Ρομά: διεθνής και ελληνική εμπειρία: το παρόν μιας διάρκειας. <http://peroma.web.auth.gr/peroma/sites/roma/files/files/toparonmiasdiarkeias.pdf>
- Παπαδοπούλου, Ε., Καραγιάννη, Ε., Καρναβάς, Β., Κουτίδου, Ε., Καπετανάκης, Ι. (2017). *Η Μαθητική Διαρροή στην Ελληνική Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - Παρατηρητήριο για τα θέματα καταγραφής και αντιμετώπισης της Μαθητικής Διαρροής. <http://www.iep.edu.gr/index.php/el/paratiritirio-gia-ti-mathitiki-diarroi>
- Παπακωνσταντίνου, Π. (2007). *Εκπαιδευτικές ανισότητες και κοινωνικό περιθώριο* (ς.15-16), Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
- Σελλά-Μάζη Ε. (2015). *Η διγλωσσία στην Ελλάδα στο: Σκούρτου Ε.- ΚαζούλληΚούρτη Β.(Επμλ)(2015) Διγλωσσία και Διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας*
- Σιούλα, Β. (2019). *μαθητική διαρροή και υποεπίδοση των μαθητών Ρομά στο Γυμνάσιο 2010-2018*.(Master's thesis).
- Σκούρτου, Ε. (2015). *Η Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά*. Σκούρτου Ε. – ΚαζούλληΚούρτου

B.(Επμλ) Διγλωσσία και Διδασκαλία Δεύτερης Γλώσσας.
<https://repository.kallipos.gr/handle/11419/6346>

Συνήγορος του Πολίτη (2014). Διεθνής Συνάντηση Εργασίας με θέμα πλαίσιο και πρακτικές ένταξης Ρομά, Αθήνα.

Τσέα, Λ. Ι. (2014). *Σο σι μάνκε ο σκολίος; Τι είναι για εμένα το σχολείο;: προΜΔοκίες γονέων Ρομά από τη σχολική εκπαίδευση* (Master's thesis).

Τρουμπέτα, Σ. (2008). Οι Ρομά στο σύγχρονο ελληνικό Κράτος, Συμβιώσεις αναιρέσεις απουσίες, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Χατζηνικολάου, Α. (2008). Διαμορφώνοντας εκπαιδευτικές δραστηριότητες με παιδιά Ρομά (Τσιγγανόπουλα) μέσα από τις εμπειρίες τους. *Επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων*, 148-162.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Cummins, J. (2003). Ταυτότητες υπό Διαπραγμάτευση: Εκπαίδευση με σκοπό την ενδυνάμωση σε μια κοινωνία της ετερότητας.

Georgiadis, F., & Zisimos, A. (2012). Teacher training in Roma education in Greece: Intercultural and critical educational necessities. *Issues in Educational Research*, 22(1), 47-59.

Liégeois, J. P. (2007). Roma education and public policy: A European perspective. *European Education*, 39(1), 11-31.

Αναφορές

Παπαδιαμαντάκη, Γ. (2019). Τελική έκθεση ερευνητικών πορισμάτων της έρευνας πεδίου. Πράξη "Επιστημονική υποστήριξη σχεδιασμού εξειδίκευσης δράσεων ΠΕΣ". Ινστιτούτο εκπαιδευτικής πολιτικής.

Ινστιτούτο εκπαιδευτικής πολιτικής (2017). Η μαθητική διαρροή στην ελληνική πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, Περίοδος αναφοράς 2013-2016, Παρατηρητήριο για τα θέματα καταγραφής και αντιμετώπισης της μαθητικής διαρροής. ΙΕΠ. Αθήνα.

ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2007). *Μελέτη για την μαθητική διαρροή*. παραδοτέο 2: Ανάλυση των μετρήσεων της σχολικής διαρροής και καταγραφή υπαρχόντων συστημάτων, απόψεων και προτάσεων καταπολέμησης της. Έκδοση 2.0. Αθήνα: Οργανισμός PLANET A.E.

ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2007). *Μελέτη για την μαθητική διαρροή*. παραδοτέο 1: Καταγραφή ορισμών και μεθόδων αποτύπωσης της σχολικής διαρροής. Έκδοση 1.0. Αθήνα: Οργανισμός PLANET Α.Ε.

Στρατηγικό πλαίσιο πολιτικής για τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ) στην Ελλάδα στο πλαίσιο του ΕΠ “Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020”, 2015
https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2015/14.%CE%A3%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%BF_%CE%94%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7%CF%82_%CE%A0%CE%95%CE%A3_2014-2020.pdf

Rantis, M., Siapera, A. (2017). Civil society monitoring report on implementation of the national Roma inclusion strategy in Greece. Focusing on structural and horizontal preconditions for successful implementation of the strategy. (Report 2017)

Rantis, M., Siapera, A. (2018). Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategy II in Greece. Assessing the progress in four key policy areas of the strategy. (Report 2018)

Rantis, M., Siapera, A. (2019). Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategy in Greece. Identifying blind spots in Roma inclusion policy. (Report 2019)

Απαντήσεις άσκησης 2.

1. Λ
Τα υψηλότερα ποσοστά ΜΔ μαθητών Ρομά σημειώνονται στις περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και Δυτικής Αττικής.

2. Σ

3. Λ

Η ΜΔ χαρακτηρίζεται από ισχυρά έμφυλα στερεότυπα. Η έμφυλη διάσταση της ΜΔ τονίζεται από πολλές έρευνες. Το φαινόμενο είναι πιο έντονο στα κορίτσια Ρομά, ενώ όσον αφορά τον τυπικό πληθυσμό τα αγόρια υπερτερούν στη διαρροή σε σχέση με τα κορίτσια (ΙΕΠ 2019).

4. Σ

5. Λ.

Ο ρόλος της Τ.Α. στην αποτελεσματική αντιμετώπιση εκπαιδευτικών προβλημάτων είναι καίριος. Η παιδεία αποτελεί και τοπική υπόθεση, με την έννοια ότι η τοπική κοινωνία συμπληρώνει, εξειδικεύει και αξιολογεί με βάση τις τοπικές ιδιαιτερότητες, την παράδοση και τις τέχνες, τους στόχους και τα προγράμματα που χαράσσονται από την κεντρική διοίκηση αλλά και τα αποτελέσματα που παράγονται, διατηρώντας παράλληλα βέβαια και την εθνική της εμβέλεια (Γκόλια 2010:6).